

1-27*

The laws and rules of chieftanship in Matlala's tribe.

PP. ~~1-27~~ ³²⁹ ~~1-27~~ ^{10p.} ~~1-27~~ ^{16p.} ~~1-27~~ ²⁹ ~~1-27~~ ¹
 Indexed 24 JUL 1939 Chief No. 23 Matlala's Mahloana A.J.
 Leina la kxosi ya xeso ke mokoko, kxoxo e
 tala mokokolome wa Setumong. Matona a xaxwa
 ke Selolo, Seopa, Moabelo, Manamela
 le kxomō. Bakxomana ke Morwa Tsebe,
 Sephuthi le Mmaraxane. Morwa Tsebe ke
 moratho wa kxosi, Sephuthi le Sengapi
 ke borangwaneaxe, Mmaraxane ke
 motseta wa kxosi mokoko. Selolo o nna
 xakala, Seopa o nna Phetolo, Moabelo o
 nna Mmadietane a Borwa boula ula
 matlakala, Borwa ba Ntwane a kxalē,
 maila ho sobya, are ho sobya a
 ithsobele. Manamela o nna kxauksi le
 Thlapiane, Thlapiane ke mo naka
 ya Matlala e thomaxo xona kxauksi
 le se kxothing. Matlala Mokoko o bina
 thlanthlaxane mokoko se bolame, Selolo o bina
 Tlou, Seopa o bina thlanthlaxane, Moabelo
 a thaba o bina kwena, Manamela o
 bina kwena, Sengapi le Sephuthi ke
 bakone, Mmaraxane o bina thswe
 thsweni, ke moxananwa wa lebole
 la thokolo. Ke mothswening. Morwa
^{Tsebe}
 Tsebe ke Mokone wa thlanthlaxane, ke
 moratho wa kxosi Mokoko, kxoxo e tala
 ya Madima, mokokolome wa Setumong.

Felo fa matona a dulaxo xona, ke mo xo
 bexo xo dula bopiapa a bōna bakxalabye
 Xe Letona le ehwa xo tsema morwa wa
 xaxe xore e be Letona la naxana eume.
 Xe kxoši e hwile xo tsema morwa
 wa xaxe boxošing, a dula sedulong
 sa papaxe. Bōxōši bo a tswālelwā
 Xe motho a sa bo tswalela e ka se
 be kxoši, le xe a ka swanela yo
 mongwe boxošing, xe monye a boxošing
 a xodile, o swanetše xo bo apola
 a bo fe monye a bonā. Xe a ka
 xanelela mo boxošing, xo tlatsoxa
 phapanō xare xa sethšaba, bare re
 ka se bušwe ke morwa mokete, re
 nyaka xo bušwa ke morōtō wa
 letšatši. Yo a bitšwang morōtō
 wa letšatši ke yo a tswaletšwexo
 boxošing, e le babo. Karoxano e ebile xo
 xona lefaseng la Matebele xalaka
 e tšile ka ba ka la xo bāka
 boxošing. Seripa se sengwe sa
 sethšaba sa thšaba le o mongwe,
 se sengwe seripa sa thšaba le o
 mongwe. Ba sa vatane.

Seripana sa naxa se ba se ba^{bušang}
 ba filwe ke kxoši, ka xobane kxoši
 e tla be ye palelwa ke xo buša felo
 ka ba ka la bokxolê bya nâxâ le
 yena. Matona a a kxoši a tšea
 bana ba mošate, di kxaitšedi tša
 kxoši, le xe ba sa felele xo kamoka
 xo tšea bana ba rmanthlwa ba
 mohumaxadi, ba tšea bana ba bo
 Mmamolatelo ba mošate, ba ba
 lomaxo mohumaxadi serethe. ka fao
 Matona a ke bomolamo wa kxoši,
 ba botšana melato, ba a verišana.
 Mmušo o neela kxoši naxa ye kxolo.
 Kxoši e aroxanye naxa diripa ka
 xo lekana, e ye abele matona a
 xaxwe. Xe batho ba bona kxoši ba
 apola di Hatlana, bave Iše Morena Tlou!
 Iše Morena Tlou! Bave Tau Sebata
 sexataka boya. †† Kxoši ye swanthšwa
 le tau, ka xobane tau ke kxoši ya
 diphoofolo, le kxoši ke tau ya batho,
 xa xona yo a ka thraelaxo kxoši, xe e
 se moratho axe. ke yena yo a ka
 tšea di kxang le yena le matona.

IV
329

Chief No. 23

K34/12

4

Xe ba bolela le kxoši bare Mathala! Mokone
 Xe ba jo mmolela bare Mošate ore ore!
 Xa ba mmitše ka leina, bare kxoši.
 Xe a ba bitša bare Morena! mme
 e bane motho o tšere ka lebelo
 a ya xo yena. Xa ba emelele
 xe ba bolela naye ba dula fase,
 xe ba mo dumediša, Iše Morena! Iše
 Morena! Xe a ija, xa ba tsene
 mo kxošing e jela xo kona. Ba
 nna fase ba lotšša, le kona kxošing
 xa ko ye batho fela, ko ya ba
 ba lexo kxaufsi le yena ba moloko
 wa xaxe, ba moratho a xaxe.
 Xa kolo ba moratho axe ke bona
 ba ba bolelaxo naye. Le xe batho
 ba ile mošate ba rata xo bona
 kxoši, ba tsena ka motseta,
 a motseta a botša kxoši are batho
 ba bangwe bare ba rata xo xo bona,
 fa kongwe a ba romela motseta,
 yena a roma motseta xe a boifa
 xove ba ha mmolaya. ka xobane
 kxoši ye ipoloka kodu, xa a sepele
 a letše, ba mošala moraxo.

329 Chief No. 28 K34/12

5

Fa kongwe ba mo šala moraxo le/xe a
ithōma, a ba kxōkxōle fase are
boyāng nnywameno. ke sa ithōma.

Ba mo dišitše xothle mo a yaxo
xona, xa a emelela, xa a nna ba
a nna. ke batseta ba xaxwe, ba a
ba romaxo xothle mo a vataxo. Xea
enwa byalwa ba areta bare Tlou Morena!
Tlou Morena! xa di wela ka madiba a tšona
Ba veta moxōlō xe are kwidi! kwidi! kwidi
Xe kxaši e betha motho xa ba mo
sware bar lothša fela ~~bare~~ ^{bare} xa di je
di šadiše marapo: Ba mo reta fela;
bare sexata kaboya! Tlou! Tlou! Tlou!
Kxaši le xe a ka mo xata ka dinao
ba ka so mo sware; xe are ntšeele
patla ba jo ya ba kitima, ba tseba
xore fa kongwe di ka Tesa ouwe, tša
swara bona. Banna ba ba Mathonga
ba kile bare ba vata xo bona
kxaši, byale are ba leseng ba nne
fauwe kxorong, ke tla tla ke babona;
A tšwela a ritē mokxwathō, are nkeve
le nyaka xo mpona, bare eng, a ba
tseba ka patla, a ba tšupōla. Ba hoxa bare
kwibi madi!

VI 329

Chief No. 23

K34/12

6

Fa xongwe xe motho are ke tlilo
 bona kxoši, o mo fa pitša ya byalwa
 xore a e fetše, a bore ka sexori,
 a mofa, a budulala a bore taa, a bo
 re xape xape ri, a mofa, a budulala
 a bore taa, a boyelala a monea,
 a ba a^{mo} nêa, motho yola xa a bona
 xore xa a ša na bolôkelô, o tla
 jore ntlantla a tšwa, a itia o ntl
 nke xo o yo rôta, a tloxele
 kuane^{ka} fa ntlong xore ba se mo
 lemoxe xore a ka se boye, xe a se
 nothla pôloxâ, o tla nama a dikeletš
 le mathlaku, a re xobane o thšabi
 -ile, a tloxele mongatse ntlong ya
 mašate a nama a thšabi thšabile
 a se thlwe a boya. kxoši e tla
 na motho o la o kae? Bare xare
 tsebe. are mākâ nnywa mmahê o
 o thšabile. A ka se mo vomele
 batseta xore ba mo šale nthaxo
 ba mo lotê. ka fao batho ba
 bantši ba thšaba xo yo bona
 kxoši. kxoši le xe a ka bolela
 maaka ba ka sere a owa fauwe o
 ya faša, ba tla nore Tlou Mōvêna! Tlou Mōvêna
 Mōvêna

VII 329 Chief NO. 23 K34/12 7
 ke kxoši e thabile ere le ka kwa⁷
 fase mmu ka kwa xo buša nna, bare
 eng Matlala; kxoši yare le^{ka} mo fase
 a merula ka fa xo buša nna ye, bare
 eng Matlala, Mašate a boyelela are
 le ka kwa dithlabeng tša dithabaka
 kwa xo ntše xo buša nna ye, bare
 eng Matlala. kxoši yare Morwa
 -Tsebe tliša ipone sela nke ke ipone,
 a era metse, are xo itebelela are
 ke xona mmè ke ke leng sebyêbyê
 xê. (Sebyêbyê ke xore botse.)
 kxoši e apeelwa ke mmakxoši, mo-
 di wa xaxe o mokolo. O ja a le
 tee, bare mokolo aja a ija xa a
 bonwe. Se sengwe le se sengwe
 se a se diraxo o ya vetwa, xa a tšwa
 ka kxôrô o ya vetwa, xa a boya ana
 le kwa a tšwaxo xona o ya vetwa.
 Ba mo thšela ka metkxoši, bare Iiu!
 Iiu, o ya tsena Nkonkonono, kxoxo
 ye tala ya Madima, Mokokolome wa
 Se Setumong. Motliši a mašolé,
 o tlišitše masole thswane, thswane
 a mmamelodi, mmamelodi ya
 di thsere thsere.

VIII 329 Chief No. 23

K34/12

8

Xe ba sa ka ba veta ke molatô, le xona
^{xaxona} a yo a ka se reteng. Xo veta basadi ba
 kxôro ya mošate, ba tilâ, ba phepela
 ba ba duduetša ka me kxolokwane.
 Ke kxwara e ba e rwelexo, kxwara
 ya Ramakxaphola. Ke naso ya ~~mo~~
 mašate, wa e tšea molato, le xona
 wa e feta o molato. hapa le lexoto
 ke la mašate la mmakxosi, ke xona
 ka fa xo swanetšexo xo tswalwa
 kxosi. hapa la mmakxosi ba bina
 thlânthlaxâne, mokone se bolawe.
 Motse wa mašate ke serôbôbô,
 ntlo ya kxosi e fa xare xare xa
 motse. Batho ba motse wa mašate
 ba phela xo tee kamoka. Batho ba
 motse a mašate ba dikaneditše
 mmanthiwa. Bakxomana ba baxoia
 ba Mošate ke Bo-Morwa-Tsebe, Sephuthi,
 le Sengapi. Ke bona ba ba eletšwa-
 -ng kxosi. xa xo yo mongwe yo a ka
 emang kxosi pele, xo ema Morwa-
 Tsebe fela, ke yena yo a naxo le
 kxosi, ba tšea dikxang. Morwa Tsebe
 ke moratho wa kxosi: Mōkōkō Mattala.

329 Chief No. 23 K34/12
 Sengâpi le Sephōti ba hwile, byale xo⁹
 šetše bana ba bona ke bōna ba ba
 se pelaxo le kxoši. Kamoka xa bona
 ke ba sepediši ba ba Matlale, yo moxoloxo
 bona ke Morwa-tsebe, ngwanabo
 Motliši kxoši. Modiro wa banna ba ba ^{ba-}
 kxomānā ke xo bolêlêla batho le kxoši. Xe batho
 ba tlišitše molato mošate, ba tsena ka bōna
 ke bona ba ba anêxêlang kxoši melato
 a se^hthšwe a tle mo kxorong. Ke bonā
 ba ereng xa a befetšwe, bare xe ba mo
 kxâlā, a ba kwe tše ba di bolelāxo.
 Bōna a ka se ba itie. Bakxōmana
 xa se Matong, ke ba ba sepelaxo
 le kxoši. Xa se baniši ba Pula, xa
 ba beye melao ya kxōrō, melao ya kxona
 ke e e sa lexo e ~~be~~ bewa, ke
 Bokaxolo a rena. Xa ba laole meja,
 meja e laolwa ke kxoši ya mabu, ke
 yona yo a lobi waxo ka dikxomo, xe
 moja o tšwile. Xa se dingaka tša
 sethšaba. Ngaka ya kxoši e xona
 e ye nešaxo pula, le ngaka ya
 moja e xona, ye e thaxo lešaka
 la bodikana. Ngaka ya ^{xo} foka marumo
 e xona, ye e laola xo dirā.

~~X~~ 329 Chief No. 23 K34/12 10

Bakromana xa ba laole temo, xa ba létê
^{lobima} ~~le~~ a dikroši xe di hwike, ke ba baxdo mo
 kxêrông ~~me~~ ^{ya} mošate; ke bona ba ba
 thšelaxo kroši ditaba. Bakromana ke
 ba dišiši ba kroši, ba sepela naye
 xôthle mo^a yâxo. Ke ba ba swaraxo
 batho xe kroši e ba inamisa, le
 xe kroši e kare e inamiša, ^{mošate} di thšab
 ore mo swarông, ba mo Sware.
 Ngaka ke yena yo a laolaxo dilô
 tša kroši; ke yena mmoledi le mo mmoni
 wa dilô di sa le kxôlé. Ke yena
 morapeledi wa kroši. Ba kxômana
 xa ba lwanthšê kroši, ba kwana naye
 xa ba mo sêbê, kroši e botšâ bomona-
 xabo xe a rata xe nthšâ mojâ xoba
 bodi kânâ, le xe ele dikômana xoba
 Boêra. Dikômana di rupyâ ke bakone
 fela. Boera bo rupyâ ke batho kamoka
 Ba rupa lêbêlo. Ba a beetšwa ba
 tloxa ka lêbêlo; yo a šaletšero o ainama,
 ba mo rweša dikoba tša bona kamoka,
 ba mmitšâ Sekopaako^{pe} Sa Boêra.
 Ba eta ba khuta ~~ba~~ ^{le} tsela ye ba
 swere dikôdikô wa pele ke are ke a
 feta, o jo bonâ motha a šupolaxa a mo
~~fêlêšetšâ ka dikôdikô~~

x1 329 Chief No. 23

K34/12

11

Kwa pele le xona xo tsoxa yo mongwe
 a mo fele setsa ka di-kôdikô; xo fihleta
 a yo fihla mo ba thopâxo xona.
 Bakromana ke banna ba di-tôtômâ,
 ba fiwa ke kxoši dikxomo xea
 eta a xatšwa bôlokô ke batho
 ba xaxwe; xe ba xatša kxoši bôlokô
 motho yo mongwe le yo mongwe o thša
 kxomo a fa kxoši. Dikxomo tše di thibya
 ke masoxana a mošate ba di iša kxorong
 ya Mošate, kxoši ya ba abela tšona,
 tše di šalang ke tša taxwe. Fa xongwe
 di ka no fihla makxalong a mabedi.
 Dikxaitšedi tša kxoši di tšewa ke matona
 bana ba basadi ba bannyenyane ba
 tšewa ke bafô. Bafô ke xoro batho
 fela. kxoši e na le basadi ba ba lesome
 xoba masome a mabedi. E ba nywala ka
 dikxomo tše fetšaxo seatla le dipudi tše
 lesome. Ba mofa mosadi. Xe kxoši
 e rata ngwananyana, xa xona yo a ka
 bakang le yena; le xona kxoši e ya
 ikxethišetša bannyana ba ba botse mo
 sethšabeng. yo a ka bakaxo le
 kxoši, o nyaka lehu la xaxe fela.
 O Na bolawa.

XII 329 Chief No. 23

K34/12

12

mohumaxadi ke motswala wa kxoši, ke yena mmakxoši, ngwana Seopasa Bopeu, morwedi wa Šupu. Šupu ke kxaitšedi ya Mākobe, maâpeša naxa, mapitipiti a Rantlapela a Bokone. Ke yena papaxe motliši Mattala. Ke kxoši e nywala mmakxoši, dikxomo di nthšwa ke sethšaba, ka kobane ba nywala nmaxe sethšaba. Kxoro e tla bitswa ya batšwa xore ba nthše dikxomo tša xo nywala mmakxoši ka moraxo xa mohumaxadi, xo tla ba bo mmamatelo. Kxoši e tšeela bahimi ba sethšaba. Tšatši lengwe le lengwe xa atlile boxweng o rata xo balaelwa pudi xoba nku, le byalwa a direlwe. Kxoši xa e tšeela batšea tšwana, e tšeela bathswari. Dintlo tša basadi ba kxoši di dira mothaladi, merale le yona ya dira methaladi ka thoko ye nngwe. Ya mohumaxadi ntlo e di feta kamaka, basadi ba bangwe ba no phela mo dintlong fela. Mmakxoši xa a šome mešomo ya sethšaba le batho fela. Xo šoma basadi ba bannyenyane fela. Naxeng ye nngwe le ye nngwe fa xo phelang letona, xona le Fhšemo x ya kxoši. Ke ye kxolo.

xii 329 Chief No 23 K34/12

E feta mademo kamoka a batho, ¹³ Ditho
 mo tša kroši di lengwa ke sethšaba, xa ba
 na bahlanka, ba a ithšomela e lebona
 ka nnoši. Basadi ba kroši ba bonala ka
 xa xo apara dipheta tše dintši, le
 masaka a mantši mo maotong, le diapara
 tša theko e kxôlô. Batho ba bolela le bona
 ka thlômphe le ka bpi kokobetšo. Ba-
 mmamoratwe ba bonala ka xe kroši e ya
 ntlong tša bona, e ija marobe a bona
 Ba bangwe ba kroši xa eye xo bona,
 le xo ja xa aje marobe a bona, ba
 bangwe le xo ba bolediša xa a ba
 bolediše; fela xo se ke xwa ya ya
 mongwe xo tšana le bona, le xe ba
 na le batho ba bona, ba šala ba ikutswa
 kroši e sa ile xongwe, le xona ba se
 ba tsebexa. ~~Ke ba ka tsebexa, kroši~~
 e ha ba bolaya. Basadi ba bangwe
 le xe ba ka rwala dimpa, kroši e
 ka se ba butšiše. Malapa bona
 a lokišwa ke sethšaba, dintlo tša bona
 di lokišwa ke sethšaba, di axwa ke
 sethšaba. Dithoto tša kroši di lebelelwa
 ke ba kxômana ba mošate. Dikxomo
 di dišwa ke ba morse wa mošate.

FIR 329 Chief, no. 23 X/34/12 14
 meš'omo ya bakxomana ke xo rongwa
 ke kxoši, ke xo bitša kxôrô ya mošate
 ke xo tsebišwa melato ya batho.
 ba e botša kxoši, kxoši ya athlôla
 kxoši e ka no tšea basadi kamo
 e ratang, ke basadi ba e tlabo e ba
 tšere ka thato ya xaxwe, ba sa rerwa
 ke sethšaba, mohlâ xo tšewa mmakxoši,
 sethšaba se tla vera. ke yena mosadi
 wa kxoši, yo a tla tswala mmakxoši ya
 mabu. xe ba papana kxoši e loka
 patla. ke yona sehlave se a bā alafang
 ka sêna. Badiredi ba kxoši ba dula le
 yena ka mehla, le bana ba bona ba
 tlatla ba direla kxoši, le ditlôxôlô tša
 bôna le tšona di tlatla di direla kxoši.
 xa ba hoke ba leta hloxo ye ya Matlala
 ke badiredi ba kxoši xo ya le xo ya.
 Batho ba kase jo ithapa xo ya mošate,
 xo ya direla kxoši, ba a bitšwa ke
 batseta ba kxoši, ba ba bitša ka
 mephato ya xo rupa. Morole wa makete
 le morole wa makete ba a nyakexa.
 ke xona ba tla kxona ba ya mošate.
 Ba ya ka xo rapya, xa ba ya fela.
 Ba ba yako mošate ba iša mabyalwa fela.

XV 329 Chief No. 23 K34/12

15

motse wa mošate o tee mo sethšabeng,
 xa kona mešate e menti. Mošate o tee
 fela sethšabeng. Metse kamoka ye e mo
 sethšabeng e ka fase xa mo pušo ya
 motse wa mošate. Xa xo motse o mengwe
 o o fetang ouwe. Metse ye e ka fase
 xa pušo ya motse wa kxoši, e ša swanetše
 theeletša se se boelwaxo ke kxoši.
 Xe kxoši ere nkxatšeng boloko, ba swanetše xo
 mo xatša, xe kxoši ere ke ntšha bodikana,
 ba swanetše xo dumala. Xe kxoši e rata xo
 bintšha kitinki, ba swanetše xo dumela
 Ba swanetše xo lōba ka mabyalwa mošate.
 Ba fa kxoši dimpho xore a tle a
 kxone xoba verala melato, Ba ba
 bexako kwa mošate kxoši e tla ba
 tseba, ba ba sa bexako mošate kxoši
 e tla no ba tseba fela, feela e se xo
 byate ka ba ba mo faxo dimpho le dibexo.
 Xe kxoši e etetše motseng o swanetše
 xo bolaelwa pudi xoba nku. Batho ba
 sethšaba kamoka ba tsee-yo e le xo
 mo'i a bohwa, monye a mabu, yo a bo
 tswaletšwexo. Basadi ba kxoši xa ba
 fihlwe, xa ba axelwe kxakala mo ba
 ka se bonwexo ke motho. Mmakxoši
 le yena o ya tsebexa, xa a fihlwe.
 Batho kamoka ba a mo tseba xore ke
 mohomaxadi

Moja-lefa xa a tsebexa xe esa le yo
 monnyane, o no swana le bana ba batho fela.
 Xa a xodišwe ke motho, o ralota le bana ba
 bangwe, o tla kxona a tsebexa mola a
 tšwile mathlala xading, ke xore xela a thoma
 xo thlalefa. Bana ba kxoši, ba valoka le
 bana ba bangwe ba motse wa mošate.
 Ba rutwa xo lothša fela, xa ba fiwe tsebo
 ye nngwe ya thlalo xanyo. Ba lotiša baeng,
 basadi le bana ba motse. Le bo moxolo
 a bona matsuralong. Xe ba valoka ba no
 šapana, ba kxadimwe byalo ka bana ba bangwe.
 Xa ba rutwe selo sa tšwelo-pele. Xa ba
 retwe ke motho, xo retwa sexata ka boya, kxoši,
 xe etšwa le xe e tseua. Ma^e kxolokwane e nane
 e e lele, e dudveta kxoši, kxoši le xo ba
 adima a sebaxhlokomele le xe ba mo retwa.
 E tla jo feta e leletše, mme ya be e le
 xona ba mo thlōxōma. Xa ba ye kxorong xo
 vera melato. Xa ba rutwe selo, ba swanetše
 fela xo tseba mokxwa wa ba batara, ka
 mo ba be xo ba vera melato. Xa xe e le
 bana ba kxoši ba ješa mabele ba diši-
 -tše ba inamišwa ke monye wa mabele.
 Ba a diša le bara ba bangwe.
 Ba raloka le bana ba bangwe, xe ba raloka
 ba ngapana le bona ba lwe, ba
 lamolwa ke yo mongwe le yo mongwe
 wa motse wa mošate.

XVII 329 Chief No 23

K34/12

Kxosi xa + kxethwe ka batho. Boxosi bya
 sesotho by bo jo tswalelwa. Motho o
 tswalwa e le kxosi. Bave mmamohla
 ko tswetšwe kxosi ya mabu. Boxosi
 bya ko kxethelwa ka bo tle, bo ya
 fela, le kona bo tliša karoxano setšša-
 -Beng. Bangwe bave kona setulong sa
 boxosi ba name ba tle ba xalelele;
 byale ko tsoxe meferefere ya
 karoxano ya setššaba. Ke ba nyaka
 kxosi xa ba laole, ba jo tseba xore
 mmamohla kxosi e tswetšwe.
 Basadi ba kxosi le ke ba ka e bale
 bana ba mošimane, ba ^{ka} se be dikxosi,
 kxosi e tla ba ngwana wa mohu-
 makadi wa mošimane wa pele.
 Ba ba latelako mošimane wa pele
 e ka se be dikxosi ke e se ke wa
 pele a ka ehwa, wa a mo latelako
 e tla ba yena kxosi, fela ke kxosi
 e tloetše ngwana wa xaxe wa
 mošimane, mornaxe o tla nna
 -a mo swaretše boxosi ko fihlela
 -a kola. Ke a xodile o tla bo tšea.
 Boxosi xa ba bo fiwe, xa bo felwe
 nuri, bo adingwa fela. Bo swana
 le mosadi wa motho ke a sa fiwe.
 Boxosi ba sesotho bo a tswalelwa;
 xa bo kxethelwe, xa bo fiwe.

XVIII 329 Chief No. 23

K34/12 18

Boxoši bo ya tswalelwa, lexe e sa le ngwana ba
 tseba^a xore kxoši e tswetšwe, xe e le mošimane
 yo moxolo batho ba eta ba mmotša bare ke wena
 kxoši. Le yena o tla ba a tseba xore ke
 yena kxoši. A ka se^{+šee} boxoši papaxe a sa phela,
 o swanetše xo tšea boxoši xe tataxe a šetše
 a hwile. Xe e šetše e le monna xona^{ka} bona
 setopo sa papaxe. Xe e sale mošimane
 xona a ka se se bone, ka xobane rena re
 thšabiša setopo sa mohu kudu, le bana ba
 botšwa fela xore motho o tšerwe ke phiri
 xe a hwile. Le xe e le lesoxana la leteka-teka-
 -na a se bone setopo. Kxoši xe ye bewa
 boxošing, xo phuthwa sethšaba sa naxa
 kamoka, ba dira mabyalwa a mantši,
 ba thlaba dikxomo, ya e ba mokete o
 moxolo-xolo. Kxoši ye nthswa ya bewa
 mo sedulong sela sa¹⁷⁻²³⁹ papaxe, mokxomana
 a ema, yena yola a be xo a swanetše
 yo mong boxoši, a boithša sethšaba
 kxoši ye mphsa. Are kxoši ya lena mamohla
 re ya mmea, mme ka moraxo ka fao
 basadi ba tla duduetša mekolokwane
 ba phepele, le banna le bona ba
 phepele ka dilepe tša maxaxane.
 Ba mo apeša letata la dinkwe, ba mo
 thloxêma, ke xore ba mo reta, mme a thatha-
 -ila aya ka xae, a šetše ke balatedi
 ba xaxwe moraxo

XVIII 329 Chief No. 23 K34/12 19

Mosadi e ba kxosi, xe monna wa kaxe
 a hwil, fela xe a lapišwa ke xo
 ahlola melato, ba kxetha monna yo
 mongwe wa leloko la mošate kore
 a thwarelle mohumaxadi. Xe mmakx-
 -oš; a na le morwa, xo tla xodišwa yena
 pele, a kxona a swara boxoš, a nthša yola
 a bexo a swaretše mmaxe. Motho wa seole,
 wa sefoa, wa semuma e ba kxosi ka
 kobane o bo tswaletšwe. xe a phela, a bo
 tswaletšwe, o tla alafišwa. xe a ekwa
 dikontwane e ka se be kxosi le xe a sa
 hlakana phōma e ka se be kxosi.
 Xe e le sataxwa e ka ba kxosi, xe e le
 sefju e ka e ba kxosi. Mualoboxo
 o be a buša a ntše a foufetiše.
 Xe e le lefjexa e tla ba kxosi. Xa a sa
 rupa e ka se be kxosi. Ba ka se kxetha
 bee kxosi ya lešoboro. Lešoboro
 xa le rateke. kxosi e ka seve e le
 monye a moja a tla a se rupa.
 A ka phonyokxa byang xo rupa.
 Xo rupa kxosi felle xa bona kamoka.
 Le xe a setše e mengwe ya melao ya sethš-
 -aba e ka ba kxosi, le xe a ka bolaya
 motho e ha noba kxosi, le xe a lala le basadi
 ba papaxe e ha noba kxosi. ka sesotho basadi
 ba bannyenyane ba papaxe motho ke basadi ba
 morwa waxaxe o moxolo. morwa o moxolo o swa-
 -netše xo tšea bo-mmame axe e be basadi baxaxe.

XIX 326 Chief No. 23

134/12

20

Xe kxoši ya mosadi e hwile, xa ba beye mosadi yo mongwe, ba ka bea morwa wa xake xoba mokxomana yo a latelang kxoši matswalong. Xe kxoši o no swana le bašimane ba bangwe o ya diša byalo ka bōna, fela o ya tsebexa xore ke kxoši, ba tla no mo xodiša. Xa a rutwe ke motho melao ya xo buša, o tla no botšwa fela ke bakxalabye melao ya kxale. Xe kxoši e tsofetše e sa hlwe e bona, e botša/balatedi ba balatedi ba xake xore ba mo nweše sehlare sa xo bolaya a hwe, ka xore ke kxale a diija. Xe a hwile, setopo se le ka fa ntlong, motho o namela xodimo a ntlo a swere moropa, a o letša a le kwa xodimo xa yona, a hlaba mokxoši are iiu! iiu! mabu a utswitše. Batho ba ba kwaxo moropa, ouwe ba tla tseba xore kxoši e hwile, ka xobane o lla xodimo xa ntlo ore kapidikai! kapidikai! pidikai! pidikai! Moropa^{wa} o bitšwa xore ke komana ya mošate, le ba mošate xe ba nwele bakhoše ba bina dikomana, ba a di opola. Xe kxoši e le setaxwa ba ka se mo rake boxošing; Xe kxoši e xafa ba tla e alafiša dingakeng. Xe kxoši e le sehloxo ba^{ka} se mo nthše boxošing, lexe a ka ba beela melao ye methata ba ka se mo rake. Xa xona selo se se ka mo nthšang boxošing, ke kxoši ke kxoši, xe e se leho le boxāfi fela ke tšona tše di ka mo nthšang.

xx 329 Chief No. 23

K34/12

21

Le xe a ka nata aka se tšwe boxošing, le
 xe a ka tenwa a ka se tšwe boxošing, e tla no
 ba kxoši, xaxo yo aka bušang yena a sa
 ija mabele, le xe a fufetše o tla no buša
 kxoši e fiwa dithswanelo tša yona tša boxošī
 ka xo bexelwa ka mabyalwa, ka xo fiwa
 dithabišo, ka xo lefiša batho ba ba naxo
 le melato, ka xo xatšwa bōlōkō, ka xo
 ikxethišetša dikxomo tše a di rataxo. kxoši e
 ikxethišetša dikxomo tše a di rataxo fa xongwe xa
 tee ka moraxo xa mengwaxa e meraro. kxoši
 xa a lefiwa ka kxwedi ye nngwe le ye
 nngwe. Xe xo na le moja, kxoši e boelwa kudu,
 mošimane yo mongwe le yo mongwe yo a lexo
 bodikaneng o nthša kxomo, ka xobane moja
 ke wa kxoši, le xona o nthšwa ke yena.
 Xe motho a boya Borwa o ya mošate a yo
 lothša, o lothša ka nku, ke xore mašelang
 a masome a mabedi. Xe mosepedi wa
 thšābo, a rata xo vekiša dithoto tša xaxe
 naxeng ya kxoši, o nthša selōba sa xo
 swana le nku a lothša, kxoši e tla mo
 dumelela xoya le naxa ya xaxe, fela xa
 a mo ponthšo ya lengwalo, o mo dumelela
 ka molomo. Fa xongwe kxoši e re Bakone
 ke bolawa ke tlala, yo mongwe le yo mongwe
 a^{nthše} mabele ka leselo xoba maselo a mabedi
 lapa le lengwe le le lengwe a dire mabele a
 mantši a dike a ija, fa se bolawe ke tlala.

Kxoši xe yena le mošomo e xoelela batho kamoka,
 e xoelela ka mephato, mphato wa xore le wa xore,
 o tsoxe o tla mošomo. Mephato ke di thlopha tša
 batho ba ba rupilexo xo tee, ka lebaka le tee.
 Batho ba fiwa mošomo ya xo swana le xo axa;
 le ya xo lemela kxoši thšemo; Letona le lengwe
 le lengwe lena le thšemo ya kxoši. Ba
 nthša letšema pele kwa thšemong ya mošate,
 ba kxona ba yo itemela mašemo a bona.
 Mošomo o mongwe le o mongwe kxoši e bitša
 batho, le xe ele wa xo axa dintlo. Dikromo
 tša kxoši di dišwa ke ba ba axišanexo le
 yena. kxoši e romela batseta xo bitša le xo
 tsebiša batho xore ka tšatši la xore kxoši
 e ya ba nyaka. Yo a sa tleng o swanetše
 xobane a tlabe a lwala, xoba a ile maeto.
 Xa a ka jo ithšalela a sa lwale, o tla
 lefišwa ke kxoši. Ba tšwela le dijo tša
 bona xe ba yo šoma kwa mošate, byalwa
 bōna xa bo thlōkiwe mošate, kxoši ka
 no ba fa xe a rata. kxoši xa e rekiše
 selo bathong, manaka a ditlou ke thoto tša
 xaxwe, le matlalo a dinkwe le a ditau,
 ke ~~bohwa~~ bohwa - botšwela ba kxoši.
 Matlalo a ka se a rekišetše motho le ona,
 Mo xongwe le mo xongwe mo xo naxo le
 le letona, xona le thšemo. X ya kxoši,
 ke ye kxōlō thšemo euwe xo feta mašemo
 kamoka a naxa euwe kamoka. E lengwa
 ke se thšaba, e thlaxo lwa ke sethšaba

XXII 329 Chief No. 23

K34/12

23

Thšemo ya kxoši e thlaxolwa ke bannyana.
 Elebelekwa ke Letona la xaxwe, mo elexo mo
 xo bušang yena, e lebelekwa ke bakxomana
 ba xaxwe. Thšemo tše tša kxoši di lemelwa
 basadi ba xaxwe ba bantši. Ba byala mabele
 a sesotho fela mo mašemong aō. Xe ele
 a mantši a opelwa dišexong mo fase, xo
 fi'ha a humanwa ke a mangwe a maswa.
 Mašemo a kxoši a a bewa byalo ka motse,
 a bewa ke ngaka. Mabele xe a epetšwe
 a a nthšwa xela le hudile xona le hala.
 A ka se abelwe batho fela, ba ka a reka
 ka dikxomo xe ba šitexa. Thšemo ye
 e lebanexo kxoši yona e xona, tša basadi
 ba xaxwe di ka xo šele. Xe batho ba
 bexile ka byalwa mošate, bo nwewa ke kxoši le
 bakxomana ba xaxwe, le banna ba motse wa mošate.
 Kwa mošate ke kwa xo jang dithšiwana, batho baba
 sethlanyana, ke xore badidi. Xe ele matlalo a fiwaxo
 kxoši, ke a xaxwe, a šomišwa ke yena fela, a xo
 swana le a dintwe le a ditau. Xe batho ba bokite
 nkwe le xe ele tau ba iša lettalo la yona mošate, ba
 ka sele a pare, le a parwa ke kxoši fela, ka
 xobane o swana le tau le nkwe, o ya boi fiša.
 Batho ba ba šomaxo mo mašemong a kxoši,
 le ba ba axaxo dintlo, ba šoma fela, xa ba
 lefiwe ka selo. Baeng xe ba hile mošate
 ba fiwa mabyalwa le dinamama. Dinama xa di
 thlokêxê mošate.

XXIII329 Chief No. 23

K34/12

24

Dikxomo tše di thupilwexo kwa marumong, di fiwa baxale, moxale yo mongwe le yo mongwe a ka fiwa tše pedi le xe eletše tharo. Mafšexa ba se five selo. Dikxomotš di šalaxo di tšewa ke kxoši ya e ba tša xaxwe. Kxoši e fiša dikxomo tša xaxwe xo batsebalaxi ba a ba hōlōfetšexo, xaxolo o di fiša matona a xaxwe. Dikxomo tše kxoši e lefišaxo batho di bitšwa mangângâthlâxâ, ke xore di thlabelwa mo kxorong tša jewa ke banna. Mangângâthlâxâ ke dikxomo tše di lefišwaxo batho, ke xore dikxomo tše di be di ka se ye kxorong, xe nkabe banna ba se ke ba nganga di thlâxâ ba veva molato, ke dikxomo tše di tšwelaxo xo bolela xa banna. Xe batho ba ka kxâthlâ kxoši mo xongwe ba bina dinaka, o ba fa kxomo le xe ele nku. ke tha bišo le pontšho ya xore kxoši e thabile, kxahlexile. Baeng ba baxolo ba kxoši e ba tšlompkaxo, o ba fa nku le xe e le phoko are ke sešeko sa bona. Kxoši xa e nyale ka dikxomo ~~ka~~ tša xo lefa, e nywala ka dikxomo tšabo, xa anywala basadi ba a ba rataxo fela, eupya xe a nywala mmakxoši, mohumaxadi, mmaxe sethšaba, dikxomo di nthšwa ke sethšaba sa xaxe. Dithswanelo tša kxoši ši di:- xa a bolela xa a fetolwe, batho bare fela bare iše Morena xe a bolela, le xe a bolela maaka.

~~xxiv~~ 329 Chief No. 23 ~~xxiv~~ 34/12 25

kxoši xa ke e ikokobetsa mo bathong, batho
ke bona ba ikokobetsang mo kxošing. Le xe ele

mo molatong kxoši xa e bebê yo mongwe sefahloxo.
Kamoka ba itlwa ka thupa etee. Basepediši
ba xaxe ba a mmoifa le bona. Melao kamoka
ya sesotho o ya e botšwa ke bakxalabye, o
ahlola ka yona. Kxoši e swanotše xo tsebišwa sebo
se sengwe le se sengwe se se ^adivexang mo
sethšabeng. Melao kamoka ya sethšaba o ya e
boloka. Modiro wa kxoši ke xo ahlola melato,
le xo lefiša batho ba ba sa direxo ka melao ya
ya xaxwe, le xo lefefa batho ba bangwe.
Ke papaxe sethšaba, batho ba boifa xo dir
diphoso, ka xo thšaba xo lefišwa. Melato kamoka
e ya kwexa, ke ya rerwa, fela xe ba
tliša molato mošate, ba xanne ke xo ahlolwa
ke Letona, kxoši e ka ba raka, mo xongwe
a ba itia mo kxorong. Melato ye e verwaxo
ditoneng xa e tsebišwe kxoši, le xona xa
e lefelwe kxoši, ditxomo di tšewa ke
Letona ya e ba tša xaxe. Molato wa xo
lalana ke ona o yaxo mošate, o tšwa
Letoneng, ke ona molato o mokolo o ka
yaxo mošate. Melatwana e mengwe e felwa
Letoneng. Baloi ba be ba bolawa kxâle ka
thoka, leina la yona ke Thšukudu-se-bolaya
baloi. Baloi xe ba bolawa, ba bolawa le
bana ba bona, bare ngwana wa noka o
tswalwa le bohloko

Xxv
329

Chief No. 22

K34/12 26

kahlolo ya kxoši ke yona phetšo ya molato. xa xona yo a ka hlwaxo a fetola. Ba tsebiša monye a molato xove oya hlwana, kxoši e re, ere, ere. Le monye a molato le yena a ka se fetole. xe a suranetswe ke xo lefa, kxoši eve o be a babr ke e fulang, ke xove xe a dira mdato o be a mata xo nthša kxomo. Mabakeng a dintwa kxoši e nyaka ngaka xo foka marumo, ke yena moeta-pele wa dira, xe a kave a laola tša se mmonthše botse, dira di a xoma. Xe dira di kare dire di a tšwa ba bona noxa dira di a xoma tša boela xae. Bare dira di tla fela tša bolawa ke manaba a bana. kxoši xa e laole dirâ, di laolwa ke ngaka. kxoši e kxetha fela masokane a mphato wa xove, le wa xove, xove ba ye ntweng. Selo se ba se fadišaxo kudu kudu ke se sehlare sa ngaka, xo ifatša manaba a bona dipelo xove ba ba bolae. Motse kamoka oya dikoloxwa ka thebele, le wa manaba a bona oya dikoloxwa ke dihloidi, tša xo bana dithšobana tša motse, benye ba motse ouwe ba sa ba bone. kxoši e ka se rapelele pula. Pula e rapelelwa ke ngaka. / Ngaka e tla ba botša ka ditaola, yare monngwaxa xona le pula e ntšhi; xoba monngwaxa xona le tlatla ye kxolo.

xxvi
329 Chief no. 23. K34/12 27*

Kxoši' xa e rapelele batho mabakeng
a malwetši, ngaka e ka thibela bolwetši
xore bo se tle ka dihlare tša xaxwe,
xa a fe batho dipeu tše di alafilwexo
xore ba o byala. Kxoši' xa e na ditaola,
xa a na dihlare, dihlare di tšewa ngakeng.
Le yena Kxoši' e tšeya dihlare ngakeng,
byalo ka batho ba bangwe, Mmele wa Kxoši'
o yathewa byalo ka motse, ke xore
Kxoši' e ya thswarwa-thswarwa, xe Kxoši'
e thswarwa-thswarwa ke ke e xaelwa
dihlare mmeleng, xore baloi le batho ba
babe ba se ke ba mo dira selo, Kxoši' ke
motho yo a thloilwexo ke batho kaba ka la
xo ahlola melato le xo lefeletša batho ba ba-
ngwe. Ka fao mmele wa xaxwe o swanetšwe
xo thswarwa-thswarwa. O thswarwa-thswarwa
ke ngaka, ngaka e uwe ke ya Kxoši' fela,
le xona e swanetše koba ngaka e Kxolo.
Ba e lata Kxolê, xa Motsafši, kwa xo nna
bo-matwe-twe, di thswa-thswenene, e bona
baloyi ba xo iphotša dikotâ le mafsika, le
xoba phoofolo ye nngwe le ye nngwe ya
naxa, xoba mo xongwe noxa.

From A.J. Mahloana, P. O. Zandfontein,
Matlala Central School, via Pietersburg 19/1/39.
end s 329